

Gys og gru!

Peter Holmboe - 10. Aabenraa
2004

"Mørkeleg" af Dennis Jürgensen er læst.

"Højt hår" af Ebbe Krogh og Finn Lykke Schmidt

Siderne 15-30, læses som lektie og gennemgås på klassen via de i teksten indlagte spørgsmål.

Oplægget til Gys og psykologi er en kort gennemgang af Freuds isbjergsmodel og personlighedmodel.

I forbindelse med teorien skal klassen begynde med følgende:

- Dan grupper og fortæl i grupperne om en uhyggelig uforklarlig og hårrejsende oplevelse, I har haft. Eller fortæl om jeres værste mareridt. Hvad er de karakteristiske træk ved de uhyggelige historier?
- Gruppen vælger den oplevelse, som egner sig bedst til at fortælle klassen. Et medlem fra hver gruppe fortæller den valgte historie, og klassen diskuterer dernæst, hvad der gør den til en gyserhistorie.

Nedenstående sider om Dennis Jürgensen og diverse genrer, udleveres til klassen og læses inden arbejdet med novellerne påbegyndes.

"Snemanden" af Dennis Jürgensen læses højt for klassen.

Klassen arbejder med følgende spørgsmål:

- I hvilken skikkelse fremtræder det onde og uforklarlige i historien?
- Hvad er konflikten i historien?
- Hvem er den reelt onde – hvordan bliver han beskrevet?
- Hvilken betydning har frost/kulde i teksten?
- Opfylder historien det, der kendetegner en uhyggelig historie?
- Forstil dig, at du er Jasper.
Beskriv hvad du tænker, da du ser, at de bygger snemanden for anden gang.

"The Squaw" af Bram Stoker

En meget "klassisk" fortælling med klassiske symboler.

Klassen læser fortællingen i grupper og arbejder med følgende:

- Hvordan fremtræder det onde og uforklarlige i historien?
- Hvad er konflikten?
- Hvilken person er reelt den onde?
- Hvilken betydning har katten?
- Opfylder historien efter Jeres smag, de karakteristiske kendetegn for en gyserhistorie?

Opsamling

Samtale med eleverne om, hvad ondskab er.

- Lav Brainstorm på 5-10 minutter om, hvad ondskab er.
- Lad eleverne i klassen fortælle om en situation, hvor de som børn har været med til at gøre noget ondt.
- Hvad fik dem til at være ondskabsfulde?

Afslutning

Filmen "Mørkeleg" vises.

- Er filmen tro mod bogen?
- Hvorfor? (bogen er skrevet som direkte udgangspunkt til filmen)
- Er det nemmere at gyse af en film end af en bog?
- Hvorfor?

Manden bag gysset

Dennis Jürgensen er født den 3. februar 1961 i København. I 1978 forlod han folkeskolen som den sidste årgang med realeksamen. Da han fra naturens hånd er begunstiget med en enestående dovenskab, gjaldt det selvfølgelig om at finde et "smuthul" til opholdet på Livets Landevej. Gymnasiet var udelukket – der var alt for mange lektier og for få fester, og en faglig uddannelse hvor man møder tidligt om morgenen blev ikke engang overvejet. Som Dennis Jürgensen selv har sagt:

"Når man ikke kan komme op om morgenen, er der ikke så mange jobmuligheder. Der er forfatter og natvægter – og som forfatter kan man altså sidde ned."

Dennis Jürgensen grublede seriøst over om der mon ikke var en let måde at tjene penge på, hvor man kunne sidde derhjemme og kun arbejde, når man havde lyst til det. Han begyndte at kradse en historie ned i nogle gamle kladdehæfter. Det endte med et manuskript til en børnebog som han sendte ind til et forlag. Han fik det tilbage i hovedet med et "Nej tak!", men desperation drev ham til at forsøge igen. Sådan røg historierne frem og tilbage de næste 3 år. Dennis Jürgensen skrev en række bøger, men ingen forlag ville antage dem. I sommeren 1981 kom han i kontakt med Kristian Tellerup fra Forlaget Tellerup, der straks blev interesseret. "Kærlighed ved første hik" blev antaget og udkom samme efterår. Siden da har Dennis Jürgensen foreløbigt skrevet 42 bøger som alle er udkommet på Forlaget Tellerup. Tre af disse; "Sidste Time", "Mørkeleg" og "Kærlighed ved første hik" er blevet filmatiserede.

Mange af bøgerne tager udgangspunkt i de unges hverdag og Dennis Jürgensen spinder historierne omkring ting han selv kan lide. "Jeg lever meget i fantasien – i film, science fiction og eventyr. Den verden jeg lever mig ind i, bygger jeg så videre på, når jeg skriver." Derfor har man let ved at fatte sympati for personerne i bøgerne; deres problemer ligger ofte tæt på problemer, læseren selv har haft og genkender som historiens handling skrider frem. Dog har nogle af problemerne større og mere uoverskuelige dimensioner end hvad man er vant til fra sit eget liv, men ofte kan der mellem problemerne i bogen føres paralleller til ens eget liv.

Dennis Jürgensen vender også ofte bunden i vejret på det traditionelle kønsmønster, hvor manden optræder i den selvsikre helterolle, der har tjek på det hele og må beskytte den sårbare kvinde fra alskens farer. I stedet fordeler han rollerne, og i ungdomsbøgerne ses drengene ofte opslugt af tegneserier, rollespil og skrækfilm; roller som ikke gør dem specielt hårde – snarere bløde, som en slags anti-helte. I de bøger hvor en ung mand spiller hovedpersonen, gør Dennis Jürgensen ham således ofte usikker og hjælpeløs, og dette medfører tit at denne person gør en masse vanvittige og uheldige ting, som en selvsikker og tjekket person aldrig ville gøre. (Se f.eks. "Kærlighed ved første hik" og "Jord i hovedet").

Dennis Jürgensens sprog er let forståeligt, selvom han ofte krydrer det med udtryk, ord og sætninger der måske ikke normalt bruges i det almindelige sprogbrug. Frem for at bruge de "almindelige" ord og udtryk, finder Dennis Jürgensen gerne selv på nye sjove og krøllede udtryk. Dette er, sammen med de værdier og egenskaber personerne

tillægges, med til at give et komplet og meget levende billede af personerne i bøgerne. Derfor føler man altid, at man kommer tæt ind på livet af personerne; noget der igen har stor indflydelse på, i hvor høj grad man lever sig ind i bogens handling.

Nogle af Dennis Jürgensens bøger foregår i alternative verdener eller universer; verdener der i nogle tilfælde ligner vores egen verden, men i andre tilfælde har mange eller alle elementer til forskel. Som eksempler herpå kan f.eks. nævnes serien "Krøniker fra Kvæhl" og fantasy-romanen "Dystopia". Når Dennis Jürgensen udarbejder sådanne historier, er han meget omhyggelig med at skabe de nye verdener og det resulterer som oftest i meget detaljerede verdener, der er lette at leve sig ind i; dette er ikke på trods af de mange fremmedartede ting og væsener, men snarere i kraft heraf.

Hvorfor læser vi gys?

Vi skal dø, ja. Vi ved det alle; eller også finder vi ud af det. Hvori består så det attraktive i at blive mindet herom?

Vi kører forbi et slemt trafikuheld – der er ambulancer, der er politibiler. Vi drages mod ulykkescenen, hvor lidt vi end vil det, og vi kigger. De fleste af os smugkigger, men vi kigger.

Nogle af os skimmer dødsannoncerne i avisen - Hvorfor?

Svaret er i og for sig simpelt, men også kryptisk.

For at føle sig i live. Døden er simpelt hen livsbekræftende, hvor morbidt det end må lyde. 'Der var du heldig, gamle dreng – det blev ikke dig denne gang'.

Sådan fungerer det såmænd også med gysere. Vi læser om ting, vi egentlig ikke bryder os om at høre om eller ser film, vi i bund og grund ikke har lyst til at se – ligesom trafikuheldet. Det er heller ikke rart at se på, men det bekræfter os i vor fortsatte eksistens – vi er i live!

Vi vil gerne mindes om, at vi skal dø – med det hovedformål at blive mindet om, at vi altså ikke er døde endnu.

Slutteligt kan man anskue problemstillingen på denne måde: Det er forfærdelig ubehageligt at være bange, men at være bange for noget, man ved blot er fiktion, er noget andet. Det er dybest set ufarligt...

Det kan således være en øvelse i at håndtere angst og død at læse gyserromaner.

Gysergenren

Gysere, hvad enten det er på film eller i en bog, har ofte været betragtet som en lidt underlødige genre, som de finkulturelle og intellektuelle ikke havde meget til overs for. Dette skyldes givetvis, at gyseren ofte spiller på vores fascination af det makabre og ulækre. Vi forfærdes ganske vist, når personer på lærredet bliver stukket med en slagterkniv, hugget med en økse, bidt af en vampyr, eller spist af et rumvæsen, men på en eller anden måde, finder vi også en fryd og en fascination i de blodige og makabre voldsudgydelser.

Det er en fascination, der står i modsætning til vores civiliserede hverdag, hvor vold, i modsætning til tidligere tiders offentlige henrettelser, er noget, der foregår i det skjulte, og som vi tager afstand fra. Køkkenknivene skal blive i skuffen, og økser er noget, man bruger til at hugge brænde med.

- Nævn det du synes er de fem vigtigste kriterier for, at en fortælling er en gyser.
- Prøv at beskrive hvad det er, der giver dig lyst til at se eller læse en gyser. Nævn de ting du gerne vil opleve.
- Hvordan opfylder "Mørkeleg" dine kriterier?

Gysere er specielt populære blandt teenagere, der igen og igen nyder at se deres jævnaldrene blive dræbt. Film som *Maskernes Nat* (Halloween, 1978) og *Morderisk Mareridt* (A Nightmare on Elm Street, 1984) er således kommet i hele syv fortsættelser.

- Hvorfor tror du det specielt er teenagere, der holder af gyserfilm og gyserbøger?
- Prøv at beskrive de forventninger, du havde før du læste "Mørkeleg". Hvad var det, der skabte dine forventninger?
- Levede den op til dine forventninger? Hvorfor, hvorfor ikke?

Rituel og ikke-rituel

Man kan inddеле historier og fortællinger i to forskellige typer af genrer – den rituelle og den ikke-rituelle.

Ved den ikke-rituelle genre vælger man bogen eller filmen ud fra kendskab til forfatteren, som opfattes som afsender af et personligt budskab. Historien er ny, handlingen realistisk, hovedpersoner er skildret med psykologisk dybde og man kan groft sagt sige at denne genre henviser til virkeligheden. Dens funktion er at fortælle læseren noget og læseren forventes at reflektere over budskabet og historien.

I den rituelle genre er handlingen omvendt altid en gentagelse af en historie, som læseren i princippet allerede kender. Gyserbøger, -film og -spil hører til i den genretype, hvor historierne i hovedtræk er forudsigelige ned til mindste detalje. Nogle kan have originale træk, men historiens kvalitet ligger generelt i måden, hvorpå det forudsigelige præsenteres.

Forventningen, genkendelsen og nydelsen er en vigtig del af ritualen, hvor lysten, begæret efter historien og tilfredsstillelse af nysgerrigheden driver værket og det er da også netop lyst, begær og tilfredsstillelse der er typiske karakteristika i gysergenren.

Generelt kan man også sige at den spontane fysiske indlevelse er mindre i de ikke-rituelle genrer, der frem for svedige håndflader og hjertebanken, kræver ens eftertænksomme, intellektuelle opmærksomhed.

Subgenrer

Gysere kan generelt opdeles i flere forskellige undergenrer, kaldet for subgenrer.

Det dæmoniske gys:

Mest kendt fra slutningen af 1800-tallet. Bl.a. Bram Stokers historie om "Dracula" er et klassisk eksempel på denne subgenre.

Dracula er ikke kun et fælt stinkende uhyre, men er også elegant, høflig og forførende. Det møde som finder sted mellem vampyren og det kvindelige offer, har ligeså meget karakter af noget seksuelt som af et fatalt og dødeligt overgreb.

Det dæmoniske gys er "befolket" af vampyrer, varulve, dæmoner og djævle.

Alle naturlovene bliver brudt, og om natten hersker disse monstre og invaderer vores kroppe, hjem og hele verden. Det er vigtigt at gøre sig klart, at kampen mellem menneske og monster ikke er en kamp mellem det gode og det onde, selvom det umiddelbart godt kan virke sådan. Det er derimod en symbolsk kamp mellem fornuft og uhæmmet seksualitet, hvor de dæmoniske kræfter dækker over begær, lyst og sanselighed.

Det dæmoniske gys er fascinerende og farligt, fordi det lader vore fortrængte seksualitet bryde ud i symbolske former som voldtægt, nekrofil, incest, homoseksualitet, masochisme og sadisme.

Det videnskabelige gys:

Denne subgenre fortæller om et pinagtigt forhold til intellekt og seksualitet, samt om vores angstfyldte møde med monstret og vore egne drifter. Historien om "*Frankenstein*" fra 1818, skrevet af Mary Shelley, er nok den mest kendte.

I historien kan Victor Frankenstein og monstret tolkes som to sider af samme personlighed. Den ene lys og den anden mørk. De to viser således at den vi lader os skræmme af, faktisk også rummes i vores egen personlighed. Kampen som i denne subgenre finder sted mellem videnskabsmanden og hans monster symboliserer kampen mellem fornuften og drifterne. Derfor bliver de videnskabelige eksperimenter betragtet som seksuelle katastrofer, og monstret som et mislykket barn, undfanget under forkerte og unaturlige omstændigheder.

Monstret kan i det videnskabelige gys komme flere steder fra, nemlig fra rummet, fremtiden eller være et resultat af menneskets videnskabelige eksperimenter.

Vægten i det videnskabelige gys ligger faktisk ikke på det videnskabelige men derimod på angsten, døden og mødet med monstret (ens egne mørke sider).

I det videnskabelige gys er seksualiteten tæt knyttet til moral, synd, liv og død

Det psykologiske gys:

Denne subgenre adskiller sig fra de andre subgenrer ved sin realisme, og lægger sig tæt op af thrilleren. Forskellen på thrilleren og det psykologiske gys er, at hvor thrilleren alene fokuserer på det spændende og opklaringen af et mysterium, lægger gyseren vægten på det skræmmende og angstfyldte. Det er familien, de nære relationer og opvæksten der er i fokus. Det vil sige at det er den nære verden der danne rammen om det psykologiske gys. Det er sindsygen der fascinerer i dette gys, hvorfor den vigtigste person også ofte er en seriemorder, der psykologisk bevæger sig i to verdener – realiteternes dagligdag og fantasiens vold og mareridt.

Seriemorderen repræsenterer modsætningen til det normale, men en udvidelse af denne.

Psykopaten (seriemorderen) kan derfor ikke betragtes som et ondt monster, men en blanding af god/ond, normal/sindssyg, skyldig/uskyldig.

Som eksempel herpå kan nævnes filmen "*Ondskabens øjne*", hvor psykopaten Hannibal Lecter kaldet "*Hannibal the Cannibal*", netop repræsenterer blandingen mellem normal/sindssyg og god/ond. Det er den ambivalente fascination af død, vold og perversioner som kendetegner det psykologiske gys. Edgar Allan Poe bruger bl.a. den sindssyge morder som hovedperson i novellen "*Den sorte kat*".

Dette gys er den eneste af subgenrene der altid respekterer universets fysiske love, men bortset fra dette udgangspunkt er det psykologiske gys ikke mere realistisk end de andre subgenrer.

Det fysiske gys:

Det fysiske, som er den nyeste af subgenrene, begyndte tilbage i 1970'erne og der er også den mest omdiskuterede af subgenrene.

Kroppen er her i centrum, og døden er en kreativ udfordring til fantasien. I det fysiske gys bliver mord og lemlæstelse, vist med de mest utrolige variationer af special-effects og mange kender sikkert denne subgenre under navnet *splatter*.

Formålet med splatterfilmene er at gøre oprør mod pænheden og fremprovokere væmmelse, kvalme, smerte og lyst. Kort sagt er den fysiske fascination det gennemgående tema.

Handlingen, historien og personerne er stort set underordnede, og bruges kun til at komme fra den ene blodige episode til den anden. Splatterfilm bekymrer sig generelt ikke så meget om logik eller sammenhæng - det vigtigste er splattereffekterne.

Her kan som eksempel nævnes filmene "*Evil Death*" og "*Body Parts*", hvor hovedpersonernes legemsdele bliver besatte, og forsøger at slå deres herre ihjel - dvs. en ulogisk kamp om kropsdeles ønskede selvstyre.

Teenagegys:

I denne subgenre er det teenagere der har hovedrollerne, og de vigtigste tema er teenagerens problematiske forhold til sin undertrykkende familie, forandringen af kroppen, den spirende seksualitet samt lemlæstelsen af de unge teenagepiger, som dyrker sex.

Det karakteristiske i teenagegyset er, at de teenagere der har samleje i filmene, bliver brutalt myrdet, og kun jomfrunale piger overlever.

Teenagegyset der ofte fortsætter i del 2, 3, 4 osv. er nærmest blevet kult blandt unge ("*Scream*", "*Fredag d. 13.*", "*Nightmare on Elmstreet*" etc.).

Det er for ikke historiens fortælle-kvalitet der trækker, men dens angstkvalitet.

Alle kender udfaldet, men er alligevel spændte på at få tilfredsstillet forventninger og oplevelsen af angst og chok. Man kan sige, at teenagegyset har samme effekt på teenagere som eventyr har på børn.

Instruktøren fra "*Fredag d. 13.*", Sean Cunningham siger:

" Vi fortæller de samme historier igen og igen til et ungt publikum, der skal lære at håndtere deres indre angst. Den indre angst forsvinder, når teenagerne lærer at styre deres forvandlede kroppe og løsriver sig fra den dominerende familie – de ritualer som teenagegyset bearbejder i sine fortællinger."

Som det fremgår af ovenstående gennemgang beskæftiger alle subgenrene sig mere eller mindre med de samme temaer, med den forskel at de hver især benytter forskellige indgangsvinkler og virkemidler.

Temaerne, død, sex, frigørelse etc. er alle vigtige aspekter i vores identitetsudvikling og grundlæggende psyke. At det netop er disse temaer som gyset benytter sig af gør, at psykoanalysen er et oplagt redskab at bruge til forståelsen af gyset.